

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено місце України в рейтингу Глобальної конкурентоспроможності. Проаналізовано обсяги виробництва, фінансування наукової та інноваційної діяльності в Україні за технологічними укладами. У результаті дослідження обґрунтовано пріоритетність формування інноваційної системи країни.

In the article the place of Ukraine is explored in The Global Competitiveness rating. The technological modes of the production volumes, financing of scientific and innovative activity are analyzed in Ukraine. In conclusion the priority of forming of the innovative system of country is proved

Ключові слова: пріоритети економічного розвитку, інновації, національна інноваційна система, конкурентоспроможність національної економіки

Keywords: priorities of economic development, innovations, national innovative system, competitiveness of national economy

Новий погляд на конкурентоспроможність національної економіки та фактори її досягнення потребує розробки нових напрямків як орієнтирів стратегії соціально-економічного розвитку країни. Соціально-економічна стратегія держави є цілісною системою дій щодо реалізації пріоритетів розвитку національної економіки, спрямованих на відтворення соціально-економічної системи в цілому, з урахуванням впливу ендогенних та екзогенних факторів, яка розроблюється на довгострокову перспективу. Тобто економічна стратегія – це не тільки докладний план дій, але і правильно обраний напрям, тобто науково обґрунтована система пріоритетів. Саме виважена система економічного розвитку дає можливість сформувати найважливіші напрями державної економічної стратегії. Пріоритети економічного розвитку – це окремі сфери, галузі, напрями, які мають першочергове значення для національної економіки країни як у поточному, так і у довгостроковому періоді.

Стосовно економічної стратегії держави, слід зазначити, що в процесі формування її пріоритетів суб'єкти часто керуються різними та навіть протилежними системами цінностей. Економічні суб'єкти переслідують власні інтереси необхідності індивідуального відтворення та розвитку, тоді як держава реалізує інтереси, делеговані їй суспільством загалом: як носіями, так і виразниками економічних інтересів. Крім того, слід враховувати, що на систему основних чинників впливають інститути легального і нелегального впливу, тобто як політичні партії, так і індивіди, які люблять рішення через механізми корупції. Якщо стратегічні напрямки орієнтовано на власні інтереси окремих осіб і не забезпечують відображення розмаїття інтересів більшості суб'єктів національної економіки, то вони негативним чином

відображуються на дієвості економічної стратегії держави. Навпаки, реалізація продуманої політики пріоритетів призводить до виникнення цілого ряду позитивних екстерналій, завдяки чому створюються умови для досягнення супутніх цілей.

Визначення пріоритетних напрямів економічного розвитку національної економіки здійснюється експертними методами на основі певних критеріїв, якими можуть бути: соціально-економічна ефективність, швидкість одержання позитивних результатів, мінімум необхідних ресурсів та ін. На нашу думку, достатньо повним є такий перелік вибору таких критеріїв, який пропонує Л. І. Федулова:

- глобалізаційний (технологічна спеціалізація, світові ринки наукомістких товарів та послуг, прогноз зростання ринків та появи технологічних нових ніш);
- політичний (геополітична кон'юнктура, відповідність стратегічним напрямкам розвитку держави, вступ до міжнародних організацій);
- економічний (інвестиційний клімат, комерційний ефект, експортна спрямованість, рівень прогресивності НДДКР, інноваційний потенціал);
- соціальний (рівень життя, якість всіх рівнів системи освіти, науки, інноваційної культури);
- екологічний (вплив на стан довкілля) [1, с. 151].

Звичайно, недоцільно намагатися враховувати усі критерії вибору пріоритетів, необхідно визначити такий критерій, який найбільш повно відображає стратегічні завдання розвитку країни. На нашу думку, основним критерієм вибору пріоритетів соціально-економічного розвитку України є досягнення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки, оскільки в сучасних умовах саме це може гарантувати країні економічну безпеку, реальний суверенітет та сприяти підвищенню добробуту населення, що можна вважати місією економічної стратегії держави.

Згідно з основними рейтингами конкурентоспроможності країн, останніми роками Україна постійно втрачає свій рівень відносно інших. Так, за даними Рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) у 2010-2011 роках конкурентоспроможність України значно погіршилась (зараз вона посідає 89 місце з 139 країн) (табл.1) [2].

Таблиця 1. Рейтинг України за індексом глобальної конкурентоспроможності

Рік звіту	Бал (от 1 до 7)	Рейтинг, місце	Кількість країн у рейтингу
2005-2006	3,9	64	114
2006-2007	4,0	69	122
2007-2008	4,0	73	131
2008-2009	4,1	72	131
2009-2010	4,0	82	133
2010-2011	3,9	89	139

У зв'язку з тим, що кількість країн у рейтингу зростає, в першу чергу необхідно орієнтуватися на кількість балів, що одержує країна. Так, загальний бал України з 2008 року поступово знизився з 4,1 до 3,9 [2].

Детальне дослідження Індексу глобальної конкурентоспроможності показало, що найменшу кількість балів Україна отримала у сфері державних та суспільних закладів, інноваційної діяльності [2] (табл.2).

Таблиця 2. Складові Індексу глобальної конкурентоспроможності 2001 року

Показник	Рейтинг (з 139 країн)	Бал (от 1 до 7)
Індекс Глобальної Конкурентоспроможності	89	3,9
Основні вимоги	102	3,9
Перша складова: Державні та суспільні заклади	134	3,0
Друга складова: Інфраструктура	68	3,8
Третя складова: Макроекономічна стабільність	132	3,2
Четверта складова: Охорона здоров'я та початкова освіта	66	5,7
Каталізатори ефективності	72	4,0
П'ята складова: Вища освіта та професійна підготовка	46	4,6
Шоста складова: Ефективність ринку товарів	129	3,5
Сьома складова: Ефективність ринку праці	54	4,5
Восьма складова: Рівень розвитку фінансового ринку	119	3,3
Дев'ята складова: Оснащення новими технологіями	83	3,4
Десята складова: Розмір ринку	38	4,5
Фактори інновацій та розвитку	88	3,3
Одинадцята складова: Рівень розвитку бізнесу	100	3,5
Дванадцята складова: Інновації	63	3,1

До цього ж, експерти ВЕФ відносять Україну до транзитивних країн, розвиток яких залежить від базових факторів виробництва та ефективності (оскільки рівень ВВП по ПКС на душу населення в Україні знизався з 3920,1 дол. США у 2008 році до 2542 дол. США у 2009 році). Тобто основними пріоритетами соціально-економічного розвитку країни мають бути базові державні та суспільні заклади, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та початкова освіта та пріоритети ефективності (вища освіта та професійна підготовка, розвиток ринку товарів та послуг, ринку праці, фінансового ринку).

Проте такий підхід призведе до все більшого відставання України від розвинутих країн, першочерговими напрямками розвитку яких є посилення інноваційного потенціалу.

Вже зараз Україна значно відстає від провідних країн світу за рівнем технологічного розвитку. Так, у передових країнах роль пріоритетних сфер виконують галузі V технологічного укладу, за рахунок яких і відбувається приріст ВВП. В Україні панує виробництво продукції III технологічного укладу, а саме: чорна металургія, електротехнічне та важке машинобудування, електроенергетика, неорганічна хімія. Аналіз структури обсягів реалізованої промислової продукції України у 2010 році дає

можливість зробити висновок, що відтворення III технологічного укладу в Україні становить близько 50% виробленої та реалізованої продукції, робіт та послуг, що пов'язано з великим обсягом добувної промисловості (106933,7 млн. грн. або 10% реалізованої промислової продукції) та розвитком металургії (199901,3 млн. грн. або 18,77%). Треба відзначити, що у розвинутих країнах домінування III технологічного укладу припадало на 1950-1960 роки [3, с. 34]. Значну частку виробленої продукції в Україні становить також електроенергетика, автомобілебудування, кольорова металургія, виробництво товарів тривалого використання, органічна хімія, виробництво і переробка нафти – тобто продукція IV технологічного укладу, обсяг якої становить 48,33% виробленої в Україні продукції. До продукції п'ятого технологічного укладу в Україні можна віднести виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування (27708,9 млн. грн. або 2,55%), а також телекомунікації та інформаційні послуги. Тобто, в Україні близько 95% обсягу виробленої продукції належить до третього (49,12%) і четвертого (48,33%) укладів, характерними рисами яких є випереджальний розвиток електроенергетики і використання нафти як головного енергоносія. Частка ж продукції, вищих технологічних укладів в економіці країни становить менш 5% [3, с. 34]. Тоді як у США частка виробництва п'ятого технологічного укладу дорівнює 60%, четвертого — 20% і близько 5% вже припадає на шостий технологічний уклад.

Дослідження напрямів фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств підтверджує підтримку III (16,64%) та IV технологічного укладу (80,29%). Фінансування інноваційної діяльності в галузях V та VI технологічних укладів становить лише 3,07%. Проте така структура фінансування інноваційної діяльності в Україні не відповідає пріоритетам забезпечення конкурентоспроможності, що потребує розвитку переважно високотехнологічних виробництв, тобто стимулювання інноваційної діяльності має підтримувати розвиток виробництва продукції V та навіть VI технологічного укладу.

Корисним також є аналіз цільової спрямованості фінансування наукових та науково-технічних розробок. Так, у 2010 році в економіці України фінансування наукових та науково-технічних робіт в галузях III технологічного укладу становило 19,01%, IV укладу – 54,89%, V та VI укладу – 26,10%. Таким чином, структура фінансування наукової та науково-технічної діяльності також деформована, з урахуванням того, що зараз пріоритетними напрямками фундаментальної науки мають бути дослідження в рамках наступного VI технологічного укладу.

Таким чином, фінансування інноваційної діяльності, яке дає змогу міркувати про використання існуючого науково-технічного потенціалу, орієнтовано на впровадження технологій III та IV технологічних укладів. Фінансування наукової та науково-технічної діяльності, що визначає напрямки соціально-економічного розвитку на майбутні десятиліття, також спрямовується на технології нижчих укладів, хоча частка V та VI укладів є дещо вищою. Розподіл загального обсягу виробництва, фінансування

наукової та інноваційної діяльності в Україні за технологічними укладами наведено на рис. 1.

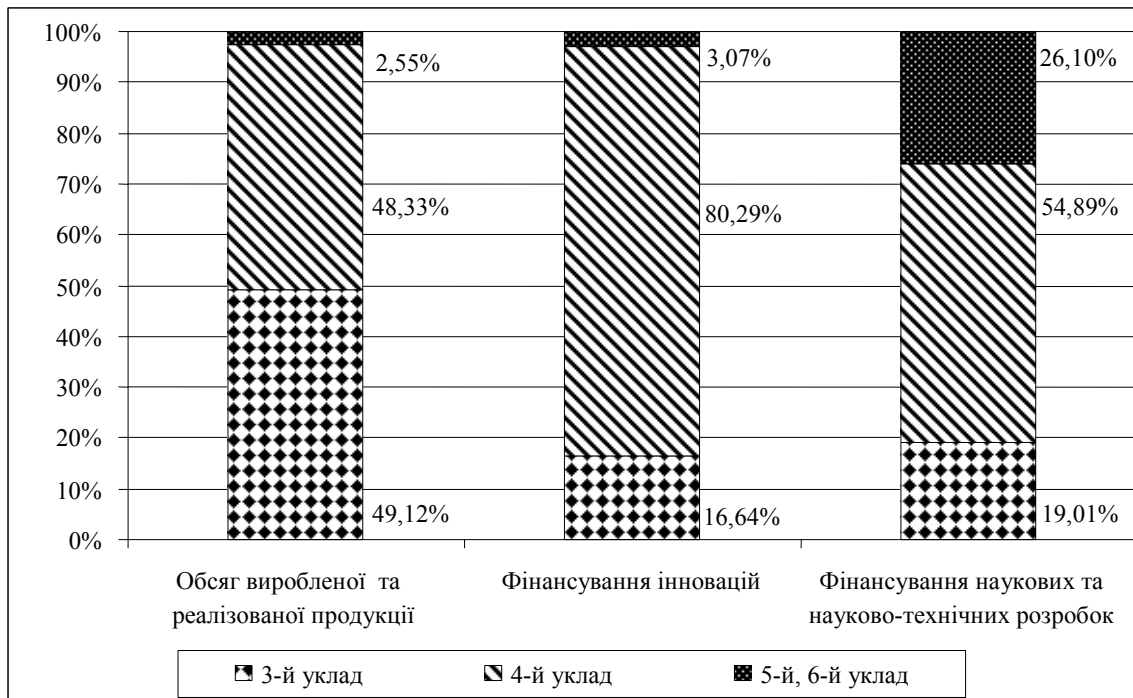

Рис. 1. Розподіл загального обсягу виробництва, фінансування наукової та інноваційної діяльності в Україні у 2010 р. за технологічними укладами, %

Отже, зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7–1% [4, с. 11], в той час як у розвинутих країнах цей показник досягає 60% і навіть 90% [3, с. 34]. Таким чином, зараз на рівні державної економічної політики в Україні фактично закладається майбутня структура промислового виробництва з домінуванням III та IV технологічних укладів. Проте в сучасних умовах зміни в механізмі конкуренції та характері конкурентних переваг потребують вибору нових пріоритетів соціально-економічного розвитку України та переходу до інноваційного забезпечення її конкурентоспроможності.

В умовах значного відставання економіки України за рівнем технологічного розвитку основним пріоритетом стратегії соціально-економічного розвитку України та забезпечення її конкурентоспроможності, на нашу думку, має стати формування ефективної національної інноваційної системи. Це твердження можна пояснити такими причинами:

– по-перше, підвищення конкурентоспроможності національної економіки можна здійснити тільки одночасно зі зміною пріоритетів, що потребує переорієнтації з базових факторів (залучення ресурсів, розвиток ринку праці тощо) на інноваційні;

– по-друге, інновації в різних сферах та галузях забезпечують набагато більш високий рівень віддачі, ніж просте залучення додаткових ресурсів, що особливо актуально при їх дефіцитності;

– по-третє, у зв'язку з тим, що Україна порівняно з найбільш конкурентоспроможними країнами світу, відстає практично за всіма показниками інноваційної діяльності, саме ця сфера дасть можливість поліпшити статус країни у глобальній економіці;

– по-четверте, на нашу думку, максимально повний синергічний ефект від інноваційної діяльності можна одержати тільки шляхом розвитку інноваційної системи. Системний підхід до інноваційної діяльності являє собою єдино можливий спосіб подолання технологічного та економічного відриву України від розвинутих країн світу та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Подібної думки дотримується більшість провідних економістів України: Л. К. Бесчасний, Ю. М. Бажал, Л. Л. Антонюк, С. В. Онишко, В. Л. Осецький, А. А. Чухно та ін. [5; 6; 7; 8]. Так, на думку Я.А.Жаліло, значне відставання України у соціально-економічному та науково-технічному розвитку не лише від розвинутих країн світу, але й від колишніх держав «соціалістичного табору» робить перехід до інноваційного типу розвитку неодмінною умовою збереження економічного та політичного суверенітету [9, с. 243]. Тому «основою нового стратегічного курсу... має стати опрацювання та реалізація державної політики, спрямованої на створення необхідних економічних, інституційних, науково-технічних та соціальних передумов утвердження України як високотехнологічної держави, її входження до кола високотехнологічних країн світу... Ця мета може стати фундаментом не лише економічної стратегії, а й політичної консолідації нації» [10, с. 86.]

Таким чином, сьогодні спостерігаються тенденції подальшого технологічного відставання від розвинутих країн світу та зниження конкурентоспроможності економіки України. Орієнтація на базові фактори виробництва може остаточно перетворити її на сировинний придаток країн-лідерів, а це є загрозою національної безпеки України. Тому формування пріоритетів, які мають бути орієнтованими на інноваційне забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, є обов'язковим. При визначенні пріоритетів і формуванні стратегії економічного розвитку України необхідно враховувати такі ключові моменти:

– формування нерозривних взаємозв'язків між усіма підсистемами НІС має бути забезпечено шляхом підвищення попиту на новації (результати наукових розробок) та розвитку елементів інноваційної інфраструктури;

– внаслідок обмежених фінансових ресурсів стратегія повинна будуватися на обмеженому крузі пріоритетів розвитку наукової і інноваційної діяльності (стратегія «точкового зростання»);

– науково-технічні пріоритети мають бути орієнтованими на VI технологічний уклад і створювати основу для епохальних інновацій майбутнього;

- при визначенні пріоритетних напрямків інноваційної діяльності необхідно орієнтуватися на технології V укладу, термін реалізації яких обмежений 2-5 роками;
- необхідно відновляти застарілі основні засоби критичних галузей економіки України для зменшення залежності від коливань світової ринкової кон'юнктури.

Література

1. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / [Л. І. Федулова, В. П. Александрова, Ю. М. Бажал та ін.] ; за ред. Л. І. Федулової. – К. : Основа, 2005. – 552с.
2. The Global Competitiveness Report 2010–2011 [Електронний ресурс] // World Economic Forum : [сайт]. – Електроні. дані. – Geneva : SRO-Kundig, 2010. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitiveness_Report_2010-11.pdf (22.11.11). – Назва з екрана.
3. Варналій З. С. Інноваційна складова конкурентоспроможності української економіки / З. С. Варналій // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 15.– С. 32–36.
4. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упоряд. Г. О. Андрощук, І. Б. Жилияєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
5. Інноваційна складова економічного розвитку : монографія / [Л. К. Бесчасний, В.П.Мельник, О.Г.Білоцерківець та ін. ; відп. ред. Л. К. Бесчасний] ; Ін-т економіки ; НАН України. – К. : Поліграфічна дільниця Ін-та економіки НАН України, 2000. – 262 с.
6. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / [І. В. Одотюк, В. П. Александрова, М. С. Данько, В. А. Яковлев та ін.] ; за ред. Ю. М. Бажала. – К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2002. – 320 с.
7. Осецький В. Л. Інвестиційно-інноваційні чинники підвищення конкурентоспроможності економіки / В. Л. Осецький // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 17. – С. 15–22.
8. Чухно А. А. Твори: у 3 т. Т. 3. Становлення Еволюційної парадигми економічної теорії / А. А. Чухно ; КНУ ім.Тараса Шевченка ; НАН України. – К. : ВІПОЛ, 2007. – 712 с.
9. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.
10. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.